

Cronica literară

— Bovarysmul —

Artiștii, divinii noștri cîntăreși ce par că cripesc în neștire ca păsările cerului, prind de cele mai multe ori și fixează în operele lor, prin puterea de instinct, adevăruri vecinice. Tirziu le descopere apoi și cugetarea rece, reflexiunea filosofilor și le închide în armătura de fier a sistemelor metafizice. Astfel atîtea ani după moartea marelui Flaubert, un îndrăzneț cugetător, un jongleur dibaciu în minuirea abstracțiunilor filosofice, Jules de Gaultier, ne dăruiește, într'o nouă și interesantă concepțiune metafizică, un înseminat adevăr omenesc concretizat odinioară de marele scriitor în opera sa neperitoare Madame Bovary.

Fiecare din noi, zice Gau'tier, ne închipuim că sintem altul de cît cei ce sintem în realitate. Ne facem despre noi înșine o imagine căreia căutăm să-i sămănăm, în vederea căreia ne organizăm viața și ne potrivim înfățișarea externă și internă. Aceasta e iluzia *bovaryană*, temelia sistemului numit de autor *bovarysm*.

Mișcarea produsă în lumea contemporană opereii lui Flaubert, și chiar semnificația ei în mișcarea noastră culturală, se datorește atît desăvîrșirii formei sale literare cît și mai ales faptului că autorul a presimțit cu înțușia lui fină de artist un mare adevăr filosofic.

În fiecare din noi se desfășoară, cu alte proporții, același dramă ca în suietul d-nei Bovary. Madame Bovary, Charbovary, Homais etc., fiecare din aceste chipuri omenești ce se frămîntă cu gesturi tragice, dureroase sau chiar numai grotești și ridicole în opera lui Flaubert, sînt simbolul vieții noastre înseși, în care fiecare din noi ne frămîntăm, cu aceleași gesturi și atitudini, pentru a juca pe scena lumii rolul ce ni l'ani creat fiecare, cu propriul nostru suflet.

Ceea ce a ridicat scandalul enorm la apariția opereii lui Flaubert nu a fost de sigur morala jignită, pudicitatea violată, a unei societăți ca aceea de pe vremea lui Napoleon al III-lea. Instinctul de conservare socială a tresărit, rînit în una din iluziile sale cele mai adînc înrădăcinate. Polemicie violente ce surprind judecata și inteligența prin stupiditatea argumentării sînt răspunsul acestui instinct avertizat de primejdie. În ele

e strigătul de alarmă cu mult înainte mergător răspunsului inteligenții, ce vine târziu după mișcarea nouă și a găsit în cugetare contragreutatea care-i dă echilibru și darul de a deveni o realitate intelectuală, Aspectul nou în care Flaubert ne arată viața noastră sufletească și-a găsit rostul și însemnătatea într'un sistem general al reprezentării existenței, abia în zilele noastre. Abia acum ne dăm socoteală că el răstoarnă un întreg fel de a vedea lumea și lovește într'un sistem alcătuit din erori și contradicții, dar izvorât din nevoia politică de a ocroti mersul organismului social. Abia acum noul aspect al vieții omului, din opera lui Flaubert, și-a găsit locul și rostul în concepția idealistă a lumii, în concepția monistă ce a deironat vechea concepție dualistă și abia acum înțelegem ce urmări îndepărtate și răsuneț prelung poate avea o operă de artă genială în mersul evolutiv al mișcării noastre culturale.

A te concepe *altul de cât cel ce ești* e același lucru cu a concepe lumea încunjurătoare *alta de cât e*. Iar această cugetare formulată astfel e expresia unui fel de a ne închipui existența, a singurului fel de a o concepe lipsită de contrazicerile sistemelor dualiste și în legătură logică cu diferitele ei părți.

Descartes își propune să construiască un sistem de explicare a lumii din *întindere și cugetare*, materialismul din *întindere* din care derivă cugetarea, idealismul din *cugetare* din activitatea căreia derivă aparențele materiale. Orice sistem însă de explicare a existenței care admite două principii ca elemente în construirea acestei explicații, ne pune în imposibilitate de a formula o teorie a cunoștinței, de a ne putea lămurii *cum* cunoaștem lumea. În adevăr, a cunoaște înseamnă a pune în legătură efecte și cauze; dualismul admitând o realitate în afară de cugetarea noastră, o realitate ce există fără a fi în cugetarea noastră și fără a putea fi pusă în legătură cu ea, un principiu ce nu poate fi în legătură cauzală cu cugetarea noastră, ne pune în fața unui ce care nu poate să existe cu nici un preț pentru noi, nu poate face cu nici un preț obiectul cunoștinței noastre. Cunoaștem numai ceia ce e în cugetarea noastră, adică cugetarea se cunoaște pe sine însăși și modificările ei. Sintem dar siliți de necesitatea logicii a nu admite de cât un singur principiu, o singură substanță, pentru a ne putea construi un sistem de explicare a lumii, întemeiat pe un fapt de cunoștință ce ar fi de netăgăduit. Această substanță nu poate fi materia, dacă o consideram ca ceva ce ar exista în fenomene independente de însușirile prin care ea se face cunoscută spiritului nostru, pentru că readuce în discuție aceeași contrazicere fundamentală a oricărui sistem dualist de explicare a lumii. Cunoaștem lucrurile ca având întindere, culoare, formă anumită, pentru că în cugetarea noastră ele ne apar astfel, dar nimic nu ne poate garanta că ele ar fi tot astfel când cugetarea noastră nu ni le-ar mai reprezenta; sigur nu știm de cât ceia ce se petrece în cugetare. Sintem deci siliți de a admite ca singur principiu pentru explicarea lumii *cugetarea*,

ca singura realitate despre existența căreia putem fi siguri, *realitatea intelectuală*. Care e adevărul absolut și obiectiv?... Metafizica modernă nu ar mai fi cea ce este, dacă ar avea pretenția că ea poate să ni-l dea! Acest sistem e o ipoteză, cea mai comodă și eficientă în care să se poată mișca cugetarea noastră fără a da mereu de piedici și contradicții. Ce înțelegem acum prin această realitate intelectuală, singura dată pozitivă pe care o putem admite? E mișcarea cugetării însăși, care se divide în subiect și obiect, în subiecte și obiecte, ce se combină în mii și mii de relațiuni pentru a ne da iluzia realității aceștia complicate și variate, în care ne închipuim că ne mișcăm. Cugetarea prin faptul că se divide în obiect și subiect, ne dă dubla iluzie a persoanei ce cunoaște, a *subiectului* și *obiectului* cunoscut.

După cum deformăm realitatea atribuind unei realități exterioare reprezentările cugetării noastre, înjghebând reprezentarea cosmică în realitatea căreia credem, tot astfel o deformăm și când e vorba de propria noastră personalitate. Variația, puterea dramatică și interesul spectacolului vieții stă tocmai în iluziunea ce ne-o facem asupra noastră înșine și asupra cauzelor acțiunilor noastre. Această iluzie despre noi înșine e levierul mișcării personalității în viața socială. Credința că putem să ne transformăm după voe, să devenim mai inteligenți, mai activi, mai buni și mai puternici, e stimulentele energiei noastre și dă altă importanță și altă putere de înfruntare actelor noastre. Ne închipuim că sîntem altul de cît cel din actualitatea noastră imediată, și ca atrași de o putere superioară, de acel *alter ego* al nostru superior, de acea concepție de noi înșine mai înaltă, mai idealizată și mai desăvîrșită, avem prezența de a crede că putem realiza în noi această modalitate fericită, căutăm prin toate puterile să transformăm în realitate această amăgire cu care ne legănăm și, dacă mișcările cugetării noastre sunt în armonie cu mișcările sistemului nou ce-o solicită, atunci omul care *se concepe ca altul de cît cea ce este*, e în cazul fericit al bovarysmului reușit. Mișcările cugetării sale se asociază, cu acestea noi, în combinații mai bogate, energia sa e relativ în creștere. Se poate însă întimpla ca această imagine fascinatrice să fie o iluzie pe care individul nu are puterea de a o realiza în el, că mișcările cugetării sale nu se asociază armonios cu noile mișcări provocate de această iluzie,—vom avea atunci un caz de disonanță intelectuală, de dezagregare a mișcărilor cugetării, de descreștere a forțelor, bovarysmul clasic al lui Flaubert! Activitatea individului și-a pierdut normele vechi și se încordează peste puterea lui în vederea unor scopuri ce nu-i sînt accesibile. Dureros se prăbușește atunci spre prăpastia nimicirii, se luptă cu gesturi și atitudini dureroase, tragice, ca M-me Bovary sau se sbate numai în mișcări grotești și atitudini ridicole pentru găsirea echilibrului pierdut, ca bietul Charbovary sau Justin, ori ca teribilul burghez Homais. A ne iluziona deci asupra noastră și asupra celor din jurul nostru, cărora le punem masca geniului speței sau a geniului cunoștinței,

simbolizînd pentru noi Fericea și Știința, e dreptul nostru, e mai mult de cît dreptul nostru, e o consecință necesară a felului nostru de a fi. Iluzionîndu-ne astfel asupra noastră și asupra altora, introducem *diversitatea* formei în substanța veșnic omogenă, batem tactul procesului după care cugetarea se deplasează și-și îndeplinește astfel rolul esențial de *lucru în mișcare*! Antagonismul acesta este cuiul pe care se articulează mișcarea realității!... Primejdia în realitate nu e că avem despre noi o altă concepție de cît ceia ce sîntem în actualitatea noastră imediată, aceasta după cum am văzut e lucru firesc, ci în acea *altă* concepțiune despre noi înșine, către care tindem și pe care vrem să o realizăm în activitatea noastră socială.

Ce rău ar rezulta pentru formarea realității sociale dacă ne-am concepe, ca generosul Don Quichotte, cavaleri fără pată și fără frică? Ar fi o veșnică aspirație spre mai bun și mai desăvîrșit, o veșnică tendință de a atinge o țintă nobilă și înaltă, o mișcare de agregare în formarea realității sociale, un factor ce ar contribui la creșterea energiei sociale, chiar dacă am avea înfățișarea duioasă și ridiculă a cavalerului de Tristă-Figură și nu am reprezenta tocmai tipul bovarysmului fericit! Nu tot astfel ar fi dacă ne-am concepe ca vre-un Napoleon modern și mediul social în care ne-am ivit ar avea neșansa să-i fim conducători, sau dacă, indivizi mai obscuri, am avea despre noi concepția că sîntem un Jaq sau un Don Bazilio?!

Bovarysm și Bovarysm: din punct de vedere psihic, procesul e acelaș, rezultatele însă, din punct de vedere moral sau social sînt cu totul altele, după om și după imagina de sine însuși ce și-o creează fiecare....

Bovarysmul e pîrghia luminii, pîrghia activității omenești și toți oamenii care au luat parte la marile evenimente ce au schimbat fața lumii au avut, desigur, despre ei, o entuziastă și chimerică iluzie bovarycă și credința aceasta a lor în reprezentarea idealizată ce și-au făcut-o despre ei înșiși, a fost desigur *ideia forță* ce i-a împins la fapte mari și glorioase.

În meseria fiecărui, în ocupațiile și îndeletnicirile tuturor, are deci o mare însemnătate iluzia bovarycă ce-și face fiecare despre sine însuși.

Așa de pildă criticul literar—își face el despre sine iluzia că e un „pîndar literar“ ce stă cu arcu întins, gata să săgeteze pe imprudentul versificator ce s'ar crede poet mare și ca o ciocîrlie îmbătăta de lumină s'ar avînta spre strălucirea gloriei, își face iluzia și visează gloria de a doborî o reputație literară și a zdrobi un om de talent cu veninul calomniei și insinuările perfide ale intrigii? Reușește sau nu, e un rău făcător în realitatea socială, o primejdie ce trebuie semnalată spre a putea fi zădărnicită.

Visează el din potrivă că e omul cult și subțire la gust pe care-l cere critica, arta critică modernă, pentru a interpreta și traduce altora,

celor mulți, frumusețile din operele de artă, ce rău, ce primejdie socială poate fi în iluzia lui bovarycă?

Dacă nu va avea puterea să realizeze această concepție despre sine însuși, urmările neadaptării lui se vor răsfrînge numai asupra sa însuși.—Iar dacă va fi stofă în el, va căuta să iasă din sine însuși ca atras de o putere supra omenească de această imagină, idealizată, a eului său și va căuta prin toate mijloacele nobile ale unei activități intelectuale să redea impresia puternică, vibrantă, primită de la operele de artă, să scoată în relief frumusețea imaginilor, să pue în evidență elementele caracteristice, să caute legătura celor exprimate în artă cu lucruri îndepărtate ce ar trezi idei și sentimente de acele fugitive, ce au însă mare putere de sugestie și ar mări ast-fel puterea de impresionabilitate a marelui public, făcîndu-l să guste mai plin și mai desăvîrșit frumusețea acestor admirabile flori ale sufletului omenesc.

Deci iluzia bovarycă despre sine însuși, adică un ideal moral și intelectual, pe care să ne închipuim că-l realizăm măcar în parte în persoana noastră, e un fapt cert și necesar, izvorît din felul cum e alcătuit sufletul nostru, iar din punct de vedere etic e folositor și vădește valoarea morală și intelectuală a fiecăruia, după iluzia ce și-o face de sine însuși. Așa că am putea schimba vechiul adagio astfel: „Spune-mi *cine te socotești*, ca să-ți spun *cine ești*.”

Izabela Sașoveanu-Evan.

